

DE CE NU A PLÂNS VITORIA LIPAN?

Iată o întrebare al cărei răspuns ar putea aduce unele lămuriri în problema mioritismului. Condiția este ca protagoniștii, Nechifor și Vitoria Lipan, să nu fie decupați din spațiul original și formativ al oieritului, cu habitudinile și prejudecățile, mai ales cu prejudecățile specifice. Îi era mai familiară Vitoriei îndepărtata Crimee decât Galațiul, pentru că, în acea direcție, spre răsărit, porneau oile pe lungile drumuri ale transhumanței, zona fiind însemnată cu nume românești ale proprietarilor de turme. Nu se debarasează ușor munteanul de obiceiurile moștenite de acasă, iar dacă pornește din loc, ia și muntele cu el. A afirmat-o cu patetism Ion Creangă în **Amintirile** sale și au dovedit-o practic, pe teren, echipele sociologice conduse de Anton Golopenția în timpul celui de-Al Doilea Război, dincolo de Bug și Nipru, unde au descoperit multe sate românești, cu obiceiuri nealterate.

S-a afirmat în critica și în istoria literară că Nechifor Lipan a sfârșit tragic pentru că și-a depășit condiția de oier și a intrat în sfera întreprinderilor comerciale; iar Vitoria, femeie bărbată, a exersat stilul polițienesc în aventura de urmărire a soțului prăpădit pe drumuri. Sunt invenții mai curând literare, cărora li se poate replica astfel: o lege nescrisă a păstorilor mai de frunte îi încuraja să se întreacă în agonisirea de turme multe și să petreacă prin sate cu fală, înconjurați de slujitori și de prieteni pe care să-i omenească pe la popasuri cu generozitate, de să li se ducă vestea. Nu-i era lui Nechifor Lipan mintea la acumulare de capital, nici măcar în forma lui „primitivă”, la „inginerii financiare”, cum divaga Paul Georgescu. Din contra, arăta dispreț față de gologan, ca să pară în ochii celor din jur „larg la pungă” și „cu dare de mână”. Joacă socială, e drept, riscantă și păguboasă pe termen lung. La rândul ei, Vitoria Lipan n-a intrat în rol de polițai în întâlniri când diplomate, când războinice cu partenerii de dialog de prin sate; sau cu oficialitățile interesate de caz, cărora reușea să le rețină atenția prin judecăți ingenioase și eficiente, demne de resortul inițiaților în probleme avocățești. De altă natură era rolul muntencei. Avea de dus la îndeplinire o lege comândală, dictată de tradiție: să-și găsească soțul și să-l recupereze ritualistic, pentru a fi integrat în marea comunitate a celor „de-aici” și „de-dincolo”. Febra pregătirilor de drum stă sub semnul acestui imperativ.

Când Vitoria Lipan a coborât în prăpastie, după fecior și la semnalele câinelui, știa că avea să-l vadă mort, acolo, jos, pe Nechifor. L-a strigat pe numele de taină, prelung și deplasat ca ton, dar n-a plâns. Se pregătise pentru acest moment; există mai multe forme de a fi „gata” să întâmpini nu numai moartea ta, dar și a ființei celei mai apropiate, cu înțeles determinant în modul de a fi în lume al propriei ființe. **Strigă moartea la fereastră** este titlul unui poem din seria cântecelor funerare

prevestitoare. Asta nu duce cu gândul numai la ideea de vestire, dar și la apropiere și însoțire. Vitoria a deslușit întâlnirea cu moartea lui Lipan în semne („prevestitoare”), multe și repetate, iar cine apucă să ia calea înțelegerii acestui limbaj misterios și incitant nu mai are întoarcere și oprire până la capătul capătului.

La începutul angajării în seria semnelor prevestitoare, femeia încă se mai simțea cuprinsă de simple bănuieli, așa că s-a decis pentru o cură psihanalitică de tip maniheic, încercând să-l împace pe Dumnezeu, dar și pe Dracul. S-a dus mai întâi cu daruri la părintele Daniil Ilieș, „om mare și plin”, care „în pustia asta de munte” era pentru neștiutorii de carte de pe valea Tazlăului „și primar și prefect”. Apoi, pe furis și pe înnoptate, a deschis ușa babei Maranda. Aceasta locuia într-o casă înmiresmată de ierburi și de flori uscate și-și aștepta în taină clienții de ocazie. Nici unul nici altul n-au dat dezlegare visului care o stăpânea de-o bucată de vreme: „Se făcea că vede pe Nechifor Lipan călare, cu spatele întors către ea, trecând spre asfințit o revărsare de ape”. Calul psihopomp din simbolistica arhetipală, apele învolburate și despărțitoare de tărâmurii, omul arătându-se în chip de „facă întoarsă” (reprezentare a morții în imaginarul mitologic al vechilor greci). Se vede că munteanca îi pune la grea încercare de depozitarii de cultură din satul său. Un suport psihanalitic i-ar fi fost mai de folos. În orice caz, în zona abisală a eului se pitea un „rest” cu neastâmpărate învolburări, menținând-o pe femeia prea intens afectată în continuă alertă: „Mă gândesc în fel și chip și am un vis, care-mi mănâncă sănătatea și mă îmbătrânește”, se mărturisea feciorului chemat în grabă să-i fie de trebuință încă nebănuită. Căci „visul meu e semn mai greu”. Abia în drum spre Dorna își dumiri noima impulsului interior, de a porni în necunoscut cu hotărâre. Era însoțită de negustorul David, la care urma să și poposească o noapte. Acesta, cu firea lui înțeleaptă și încercată, avea unele temeri în legătură cu îndrăzneala femeii de-a porni în crucea iernii pe drumuri singuratic de munte. I s-a replicat fără drept de apel: „Să știi dumneata că eu am pornit după semne și porunci. Mai ales dacă-i pierit cată să-l găsec; căci viu, se poate întoarce și singur”.

Fraza indică un reper semnificativ în calculele imaginare și mereu riscante ale Vitoriei. Ea începe să fie indiferentă la sfaturile binevoitoare ale interlocutorilor și să asculte tot mai mult de vocile ei, să-l cheme în gând pe Nechifor-Gheorghită, improvizând „împreună” câte un crâmpei de dialog. Asta se întâmplă în momentele de singurătate, de criză lăuntrică și de insomnie:

„— Gheorghită, șopti ea asupra vedeniei, să-mi răspunzi dacă ești cu alta.

Flăcăul se răsuci și deschise ochii.

– Ai spus ceva mămucă?
– N-am spus nimic, răspunse ea, cu ochii ațintiți asupra geamului“.

La plecarea din Călugăreni, căpătase convingerea deplină că Lipan – Gheorghită al ei murise. Primise, se vede treaba, răspunsul la întrebările puse celui dispărut, așa că dialogurile de taină puteau înceta. În mod paradoxal, se simțea mai liniștită, dar și mai absentă față de lumea din jur. Gazdei, jupânului David, îi plăti cuviincios, ba încă și ceva pe deasupra. Începuse să fie mai darnică decât de obicei, însă cu rost de pomenire.

„În dimineata de duminică încăleacă trudită și cu ochii cerniți. Ascultă privind în altă parte felurite sfaturi ale negustorului. Răsări atentă numai la socoteli și recomandări de parale.

– Asta-i bine, încuviință ea. Să-ți plătesc pentru găzduire. Să-mi dai bani mărunți de câteva mii, ca să-i am la îndemână. Nu vreau să se simtă ce am la mine, ca să nu ispitesc pe nimeni. Dacă ar fi paralele mele, n-aș zice nimic. Mi le ia și pace bună. Dar îs paralele lui.

– A cui?

Ea răspunse tot din lăuntru, fără vorbe: «A lui Lipan, a mortului», dar răspunse numai pentru sine“. Punea întrebări la nevoie, dar cu intenția de-a reconstitui drumul celui „cu căciula brumărie“ și pentru a descoperi locul unde s-a săvârșit fapta rea. Altceva nu-i mai făcea trebuință.

Se dovedește (încet, dar sigur) că Vitoria Lipan deținea un meșteșug excelent de prelucrare a informației culese din dreapta și din stânga, din cer și de pe pământ, adusă, în cele din urmă, în discuțiile cu sine. Este un proces în permanentă prelucrare. Imagini difuze la origine, derutante, căpătau chip și lămurire pe parcurs. Interogările obsesive, șoptele mângâioase, admonestările blânde, iertările, toate în regimul exorcizării, – cum nici pe departe nu se pricepea baba Maranda –, o conduceau pe calea cea bună, așa cum Maica Bătrână din balada de curte feudală își descoperea fiul părăsit pe câmpul de luptă numai smulgând firul din caierul de lână și interogând paserile cerului. Pentru Vitoria, cuvintele se preschimbau în lucruri, îi măsurau pașii: „Vitoria clipi din ochi asupra unui întuneric care-i izbucnise înăuntru. Domnu Iorgu Vasiliu își repetă afirmarea. Ca și cum întunericul care se iscase în ea avea să se deschidă, munteanca stătu așteptând și cugetând. Acum vedea adevărat și bine că vântul a conținut. Căzuse jos în vale, și amuțise și el. Semnul era vădit. Mai înainte nu putea trece. Trebuia să se întoarcă îndărăt. Nu avea în ea nici cea mai mică îndoială că, între cei doi, Nechifor nu se afla.

Pân-aici, nu ajunsese, nici nu se mai găsea nimic viu din el“.

Este limpede. După acest pasaj, femeia se dovedea pregătită să întâmpine moartea bărbatului ei, cu tristețe și cu împăcare. Moartea învinsese. Nu baltagul răzbu-nător.

Paralel cu substituirea și rularea semnelor, se produc modificări comportamentale, aproape până la nerecunoașterea femeii. Primele se resimt tot în zilele frisonate ale pregătirilor, sub teroarea visului. Femeia are puseuri de artag din senin, de pildă, față de Minodora; sau îi suspec-

Peisaj cu case

tează pe cei din apropiere, indiferent de intențiile lor. Gheorghită încerca s-o supravegheze. Deocamdată, nu-și putea explica toate mișcările. Oricum, mai era vreme până s-o urmeze, fără a o mai bănuși de ciudățenie. „Gheorghită urmărea cu mare luare-aminte toate vorbele și purtările maică-si. Îi plăcea, dar se mira“. Femeia ghicea, chiar comanda gândurile feciorului: „«Mama asta trebuie să fie farmăcătoare; cunoaște gândul omului...», cugetă cu mirare Gheorghită“. Uneori este incomodă, dacă nu răutăcioasă cu cei din jur. După o scurtă și utilă discuție cu un slujbaș de primărie de la Dorna, munteanca pare din nou stăpânită de un sindrom psihic, așa zice, sau de o iluminare interioară, așa rezice, astfel că replica ei, redusă la gesturi fără cuvinte, îi contrariază evident pe cei doi martori: *Gheorghită*: „...pricepea ce vrea să spuie slujbașul. I se părea că maică-sa nu pricepe. Nu îndrăznea să se amestece și să lămurească. Dar deodată, privind pieziș la ochii ei, avu înțelegerea că ea de mult bănușește toate. Nu numai bănușește, ci știe tot“; *slujbașul*: „Cu mirare, bătrânul o văzu zâmbind. Nu înțelegea ce gând are“.

Sau: „– Da, mă rog, hm! făcu bătrânul rămânând singur, ca să se minuneze și mai mult de asemenea muiere ciudată“.

Retragerea în sine o singularizează pe Vitoria Lipan, pentru că a preferat să-și construiască existența, deci și voluntar, numai pe o singură linie directoare, cea dictată de îndeplinirea poruncii, venită din adâncurile subconști-entului și ale tradiției culturale. Vom vedea că se suprapun și altele, dar în chip voalat și cu accente ludice. Rămânând la aspectul unic și de bază, întemeiat pe porunca testamentară, Vitoria Lipan își însușește vestmintele sufletești ale Maicii bătrâne. Și ea își caută de zor ființa mult iubită, și ea aleargă zbuciumată pe căi necunoscute și uneori pustii, și ea rostește în stânga și-n dreapta numai cuvinte întrebătoare... „dacă mi-ați văzut, / De mi-ați cunoscut“ trecând prin sate, un oier falnic și ortoman, „cu căciula brumărie“. Vitoria tinde spre starea de arhetip, de divinitate chthoniană. Numai aceasta, în chip de Mutter Erde, nu ostenește să-și apere cu strășnicie inventarul bărbătesc, drept proprietate absolută, intangibilă. Și posedă resurse nesecate de energie ca s-o apere, s-o recupereze, dacă este pierdută, s-o aducă la viață. Bătrâna din baladă cunoaște virtuțile plantelor, se metamorfozează

Într-o clipă, își pune oricând masca de vrăjitoare. Și Gheorghită o bănuia pe maică-sa de virtuți magice; și de ce n-am vedea-o, aș adăuga eu, pe Vitoria în anumite împrejurări stresante, transformată în „corboaică neagră“. Firește, în cazurile amintite e vorba de jocuri ficționale mai mult sau mai puțin accentuate, de fiecare dată indicându-se o anumite linie de discurs critic, atâta cât permite realitatea textului. Oricând se poate da, din păcate, și peste margini. Dar niciodată personajele din *Baltagul* nu-și pierd stăpânirea de sine, ca să fie suspectate de tulburări peste măsură. Vitoria era în fapt o fire puternică și echilibrată, având tăria să se conformeze regulilor morale, disciplinei ritualice și bunului simț.

Una dintre liniile de discurs, prin excelență interior de data aceasta, are ca suport material scene din viața sentimentală, petrecute cu dragul ei de Nechifor–Gheorghită. Se întâmplă ca femeia, prinsă ea însăși de îndoieli și de patimă, să sară ca o corboaică în apărarea bărbatului, la unele cuvinte spuse în doi peri de unul și de altul în legătură cu călătoriile libere ale prea vestitului proprietar de oi. Într-un fragment de dialog, un interlocutor încearcă o explicație în ce-l privește pe Nechifor Lipan cel dispărut:

„– Poate-i la iernat cu oile.

– De ce nu mi-a trimis răvaș? De ce nu mi-a venit nici un fel de știre? strigă cu năduf munteanca.

– Eu de unde pot ști? Eu nu sunt vinovat cu nimic, zise neamțul, ridicându-și în laturi palmele. Eu cred așa că, dacă nu i s-a întâmplat ceva neplăcut, se întorcea el singur acasă.

Vitoria holbă ochii răi“.

Munteanca mai oscila între frica pentru moartea bărbatului și gelozie, între s-o fi „întâmpnat ceva neplăcut“ și s-o „întoarce el singur acasă“. Ultima sintagmă, cu aluzie la crailăcurile lui Nechifor, o făcea să scapere scânteii, să se schimbe în corboaică neagră. În fond, chiar simpla aluzie presupunea tot vestirea unei morți.

Sau, în altă parte:

– „Vra să zică ți-i soț?

– Da, mi-i soț.

– Și-acum umbli după dânsul?

– Ce să fac? Dacă nu umblă el după mine, umblu eu după dânsul.

Peisagiu italian

– Caută-l bine unde va fi făcut un popas mai lung, zâmbi crâșmarul. Vitoria dădu din cap, c-o părere de zâmbet. Își înăbuși o înteptătură dușmănoasă. Întoarse fruntea și-și căută în sân naframa, ca s-o dezlege și să plătească vinul.

După ce încălecară, Gheorghită salută pe crâșmar:

– Rămâi sănătos, domnu Macovei, și noroc bun!

– Mergeți sănătoși. Să găsiți paguba!

– Acum și tu! bombăni femeia către flăcău. De unde știi că-l cheamă Macovei?

Cum să nu știu, dacă așa-i scris pe firmă, deasupra ușii? Dumitru Macovei.

– Văd că toți sunteți cu cap și cu învățătură. Numai eu îs o proastă.

Flăcăul tăcu. Uneori îi era lehamite să se mai uite la obrazul maică-si.

Într-adevăr, femeia lui Nechifor–Gheorghită se arăta bombănitore și rea „la vedere“. Dar asta doar pe o anumită linie de discurs, destinată să schițeze o parte a personalității sale.

Mai poate fi identificat în masa românească un registru de reprezentări care actualizează scene intime, familiale, la comanda lui Eros. Se vede treaba că partenerii, Vitoria și Nechifor-Gheorghită, constituiau un cuplu ideal, angajându-se cu toată ființa unul pentru altul, fiecare ținându-l sub adevărata teroare pe celălalt, tipic pentru firi puternice, capabile de maximă dăruire. Memorialul durerilor erotice este alimentat în preludiu de vorbe aprige și acuzatoare. Dar de fiecare dată se simteau și mai întăriți în unire:

„– Iar se oțărăsc în tine cei șapte draci! îi zicea râzând Nechifor și-și mângâia mustața groasă adusă a oală. La mustața aceea neagră și la ochii aceia cu sprâncene aplecate și la toată înfățișarea lui îndesată și spătoasă, Vitoria se uita ascuțit și cu îndârjire, căci era dragostea ei de douăzeci și mai bine de ani. Așa-i fusese drag în tinereță Lipan, așa-i era drag și-acum, când aveau copii mari cât dânsii. Fiind ea așa de aprigă și îndârjită, Lipan socotea numaidecât că a venit vremea să-i scoată unii din demonii care o stăpâneau. Pentru asta întrebuița două măiestrii puțin deosebite una de alta. Cea întâi se chema bătaie, iar a doua o bătaie ca aceea ori o mamă de bătaie. Muierea îndura fără să crâcnească puterea omului ei și rămânea neînduplecată, cu dracii pe care-i avea; iar Nechifor Lipan își pleca fruntea și arăta mare părere de rău și jale. Pe urmă lumea li se părea prea bună și ușoară, după rânduiala lui Dumnezeu din povestea baciului care fusese jidov“. Așa era rânduiala, ea să îndure „puterea omului ei“, el să se umilească de propria-i slăbiciune. Eros, cealaltă față a morții, găsea calea de împăcare pentru amândoi.

Aceeași scenă se repetă în stări de vis ori de veghe. Vitoria trăia mai mult în sine, cu amintirile, decât la suprafața vieții concrete:

„Se împlinesc nouă ani la Sfântul Gheorghe de când a sărit ca o caie asupra lui, să-i vâre cângile în ochi și sub bărbie. El o dădea încet la o parte cu brațul și râdea. Ea s-a înversunat mai tare, pomenindu-i de-o rea și de-o slută de la gura Tarcăului. «Acolo-ți faci popasurile și-ți cheltuiești averea», îl împungea ea cu vorbe îndesate, și iar își rășchira cângile. Atunci el întâi a lovit-o. Pe urmă

a cuprins-o la piept și-a strâns-o peste brațe. Ea a tăcut deodată, ca și cum ar fi murit. I s-a lipit cu fruntea subsoară. A așteptat desmierdările ca o ticăloasă. Acu șapte ani a lovit-o pentru alta. Într-un an au fost ochi negri; într-altul niște ochi albaștri de nemțoaică. Înțelegea ea într-o privință că, pentru un bărbat ca dânsul, acelea-s petreceri – cum bei un pahar de vin, ori cum rupi o creangă. Ea era deasupra tuturor; avea într-însa o putere și o taină, pe care Lipan nu era în stare să le dezlege. Venea la dânsa ca la apa cea bună“. Iată gândire de Mutter Erde autentică. Dar când se învăluia în aceste cuvinte, Vitoria se afla la capătul puterilor și în pragul descoperirii celei adevărate. Așa că își dorea o ultimă împăcare: „Îl mai chemă o dată cu toată ființa, iertându-l pentru orice, și Nechifor Lipan nu-i răspunse“.

Partea cea mai spectaculoasă, însă, este jucată la vedere. Unele laturi ale caracterului voluntar țin de autoritatea gospodărească a Vitoriei, dovedite în relațiile de familie (scenele cu Mitrea și Minodora) și cu sătenii (cârciumarul, preotul, baba vrăjitoare). O putem recunoaște în formule paremiologice de tipul: „Femeia bună e plug de aur la casa omului“; „Femeia vede chiar unde bărbatul abia zărește“; „Femeia cinstită e coroana bărbatului“; „Femeia harnică ține casa cu fusul“; pe altele le dobândește pe parcurs, grație înzestrării naturale. Un test îl constituie afacerea cu negustorul David. Ca să intre în rol, acesta mărturisește că a făcut multe tranzacții cu Nechifor Lipan. Uneori a câștigat, alteori a pierdut. „Atunci nu ești bun negustor“, a urmat replica înțepată a femeii. Gândea aici după datină: negustorul să câștige, țăranul agricultor să culeagă recolta, iar păstorul să-și crească turmele. Însă munteanca se lua la întrecere cu un negustor experimentat:

„– Să-ți spun ceva, domnu lordan, șopti el venind aproape, lângă umărul crâșmarului, și închizând ochiul drept; dacă n-aș fi ovrei și însurat, și munteanca asta n-ar avea soț, într-o săptămână aș face nuntă. M-ar cununa părintele Daniil“.

Greul pentru nevasta lui Nechifor Lipan începe din momentul când trebuie să iasă în lume; nu la modul oarecum particular, prilejuit de popasul la un han sau de vreo petiție de înmănat funcționarului de resort. În asemenea situații nu se vedea îngrădită (din contra) să-și arate necazul și durerea. Dar Sadoveanu ne-o înfățișează pe Vitoria Lipan trecând printre grupuri mari de oameni în mișcare, cuprinși de stări sufletești variabile. Admirabil este faptul că are puterea să se împartă. Eul ei se scindează (firește, cu efort dramatic), în așa fel încât o parte o păstrează pentru sine ca pe o comoară ce nu trebuie atinsă; pe cealaltă o arată deschisă, la vedere, răspunzând cu generozitate la toate solicitările din jur. Este un joc greu pe care Vitoria îl execută cu măsură impecabilă, ca și cum s-ar lua la întrecere cu însuși Nechifor Lipan, participant adesea la momente importante din viața semenilor. Tocmai în acest sens Sadoveanu are grijă să-și avertizeze cititorul: „Locuitorii aceștia de sub brad sunt niște făpturi de mirare. Luți și nestatornici ca apele, ca vremea; răbdători în suferinți ca și-n ierni cumplite, fără griji în bucurii ca și-n arșițele lor de cuptor, plăcându-le dragostea și beția și datinile lor de la începutul lumii...“.

Nu era în firea Vitoriei să-și arate altă față decât aceea potrivită cu bucuriile lor. Paradoxal, era și acesta un mod de-a se afla pe urmele lui Nechifor-Gheorghită. Cele ale lumii „de aici“ i se orânduiau după tipic, ușor de înțeles:

„La Borca a căzut într-o cumătrie. Le-au ieșit în cale oameni, au apucat de căpestre caii și i-au abătut într-o ogradă. Erau aprinși la obraz și aveau plăcere să cinstească pe drumeți și să-i ospăteze. Vitoria a trebuit să se supuie, să descalece, să intre la lehză și să-i puie rodin sub pernă un coștei de bucățele de zahăr și pe fruntea creștinului celui nou o hârtie de douăzeci de lei. S-a închinat cu paharul de băutură către nănași, a sărutat mâna preotului, ș-a arătat tuturor celor care vreau s-o asculte că are năcaz c-o datorie de bani la Dorna“. Așadar, a spus vorbă meșteșugită, ca să nu afecteze adunarea.

„La Crucea a dat de nuntă“.

Fugeau săniile cu nuntașii pe gheața Bistriței. Mireasa și druștele cu capetele înflorite; nevestele numai în catrinți și bundiți. Bărbaiții împuşcau cu pistoalele asupra brazilor, ca să sperie și s-alunge mai degrabă iarna. Cum au văzut oameni străini pe drumul de sus, vorniceii au pus pinteni și le-au ieșit înainte cu năfrămile de la urechile cailor fâlfâind. Au întins plosca și-au ridicat pistoalele. Ori beau în cinstea feciorului de împărat și a slăvitei doamne mirese, ori îi omoară acolo pe loc.“ Vitoria nu se dă în lături să participe la veselia generală, ba face față nesperat de bine, cu firea ei mobilă și prezența de spirit de bună calitate. Nu-i scapă nici prilejul de-a schimba partitura, în ton cu maica bătrână: „Mie numai să-mi spuneți, dacă puteți, cine-ați văzut un om de la noi călare pe un cal negru tintat în frunte și-n cap cu căciulă brumărie“.

Ce urmează, în serie etnografică, după botez și după nuntă? Moartea. Spre întâlnirea cu ea se îndreaptă Vitoria Lipan. Traseul străbătut, marcat de cele două rituri fundamentale „de trecere“, așezate cu socoteală de Sadoveanu de-a curmezișul drumului, ne-o arată pe femeie preocupată până la obsesie de dezlegarea visului premonitor, cu elementele orientative puse la dispoziție numai și numai de tradiție.

Vitoria e decisiv acaparată de legea de fier a poruncii de peste fire și doar ei încredințată. Astfel că nimic nu îndreptățește să se spună că **Baltagul** ar fi un roman polițist. Mai curând, un *roman etnografic*, o capodoperă a genului.

Rămâne s-o surprindem pe Vitoria în clipa cea mai grea: întâlnirea cu moartea celuilalt, pe care o întrezărea de la distanță, i se vestea prin semne. Proba decisivă: a plâns sau nu, s-a văitat ca o „ticăloasă“, cum ar spune autorul, dând dovadă de frică și de slăbiciune, ca orice om obișnuit. Dacă o urmărim numai pe firul acestui scenariu în momentele inițitoare și confuze, femeia a plâns cu mare durere și chiar în văzul lumii. Pe măsura înțelegerii dramei și apropierii de capătul drumului, Vitoria se fortifică sufletește, reușind să-și înfrângă frica umiltoare. În clipa finală, femeia n-a plâns. Ea putea să se alăture, fie și ca spectator, purtând sarcină emoțională coplesitoare, celorlalți doi, deja intrați în rol: Nechifor Lipan și Păstorul din oralitate. Mioritismul ca mod de existență, altfel spus, ca întâmpinare a morții cu înțelepciune, înțelegere și eliberare de frică, îi unește pe toți trei.